

Fangst

Af Alexander Köhler, mag. art.

September 2015

Fangst spiller en betydende rolle i mange af Grønlands regioner. I den nordlige og østlige del mere end i den sydlige og vestlige del, i bygderne mere end i byerne. Men overalt i landet findes der folk, der tager på fangst for at supplere husstanden med mad. Skind, tænder, horn og kløer er stadigvæk værdsat højt og bliver brugt til at fremstille fest- og jagttøj eller smykker, mens knogler og sener har mistet betydningen som henholdsvis byggemateriale eller sytråd.

Der findes en løbende diskussion om hvor vidt der stadigvæk er tale om en såkaldt subsistensfangst, dvs. i hvor høj grad at fangernes aktiviteter kan siges at være fundamentet for husstanden. Mange fangere udøver også lønnet arbejde og har en eller flere sidebeskæftigelser og arbejder fx på en fiskefabrik, husflidsværksted, som fisker eller også inden for turistbranchen. Derudover bliver en del af fangsten solgt til indhandlingssteder (fx skind til Great Greenland og fisk til Royal Greenland eller Polar Seafood) eller havner direkte på "brædtet", der er det lokale kød- og fiskemarked. En betydende del af husstandens økonomi stammer nu også fra kvindens side. Der er tale om en blandet økonomi, hvor pengene kommer fra forskellige sider. Dette må betragtes som en udvikling, der stammer fra integrationen af fangernes liv i et kapitalistisk system, hvor det er nødvendigt at skabe et overskud for at kunne holde et moderne liv kørende.

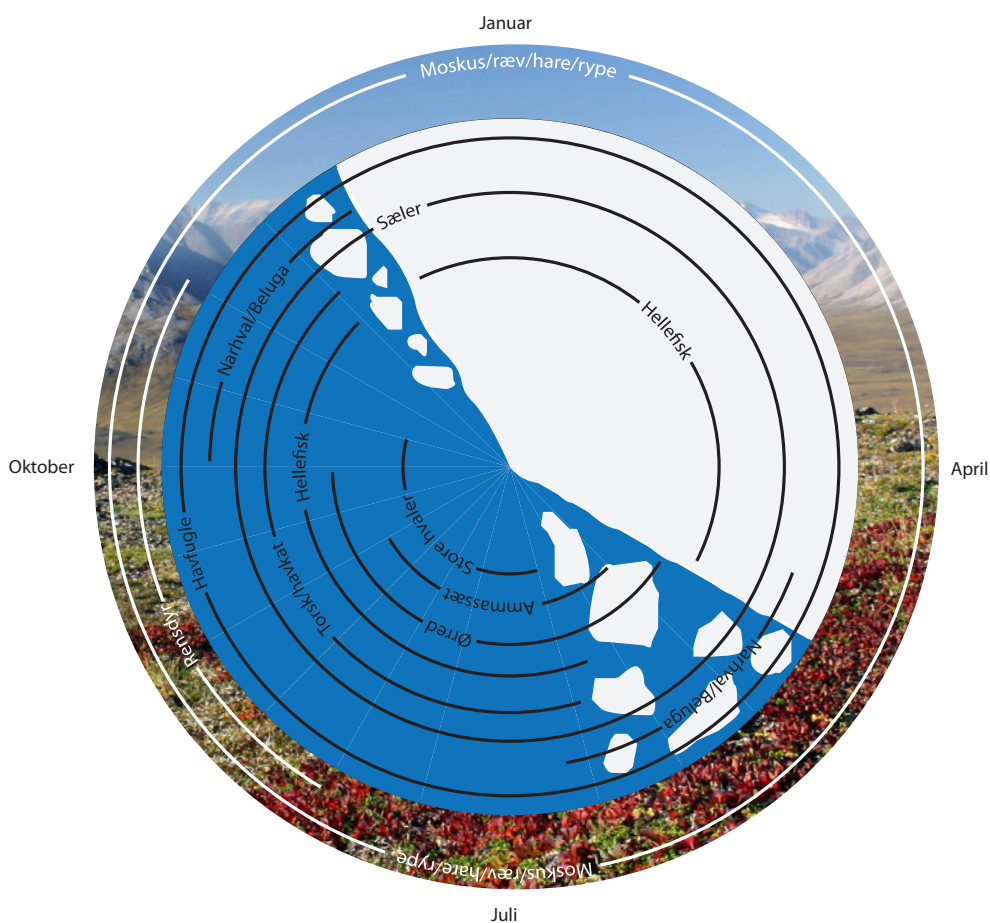

Fangst med net fra jolle. (Foto: Nivi Christensen).

Begrebet fangst rummer aktiviteter, hvor fangeren bruger redskaber som net, liner og fælder for at fange byttet. De kræver ikke fangerens tilstedeværelse men bliver sat op eller lagt ud og kontrolleret med jævnlige mellemrum. Begrebet omfatter dog også aktiviteter, der ved nøjere betragtning kan betegnes som jagt, dvs. aktiv forfølgelse og nedlægning af udvalgte dyr.

Udøvelsen af de forskellige fangstaktiviteter følger det økologiske år, dvs. tilstedeværelsen af de forskellige dyrearter i årets løb. Vinteren er domineret af sne og is, mens sommerens jagdrevir er det åbne hav. Foråret og efteråret er korte sæsoner og overgangstider, hvor isen henholdsvis bryder op og trækker sig tilbage og lægger sig på havet.

Eftersom Grønland strækker sig over flere klimazoner (subarktisk klima sydpå, mens der i norden hersker polart klima) er der stor variation i årstiderne. Lokalt sørger faktorer som vinden, havstrømme eller tidevandet for variationer. Derfor kan det ske at isen, grundet voldsomme storme i løbet af efteråret, først lægger sig på havet i februar måned, fordi det tynde islag bryder op igen og igen. Mere eller mindre regelmæssigt forekommende klimaudsving påvirker dyrepopulationerne og derfor også fangernes aktiviteter. Disse faktorer gør det svært at fastlægge fangsttider for dyrene, men nedenstående grafik giver et generaliseret billede af årets fangstcyklus.

Fangstcyklus.
(Illustration: Alexander Köhler).

Valg af fangstmetode er afhængig af de forhold der hersker på de forskellige årstider og selvfølgelig dyrene, der skal fanges. Året kan som nævnt inddeles i fire forskellige sæsoner: perioden med åbent vand, efteråret (hvor isen lægger sig), den isdækkede periode og den tid hvor isen bryder op.

Perioden med åbent vand

I denne periode foregår størstedelen af fangsten ude på vandet i form af jollefiskeri og jollefangst. Det vigtigste transportmiddel er jollen, der som regel er lavet af fiberglas og udstyret med en påhængsmotor. Mange dyr søger i denne tid til kystnære områder for at spise sig mætte i forskellige mindre dyr, der optræder i store mængder (grundet fx yngletiden) såsom krill, vingesnegle, rejer, mindre stimefisk (lodde også kaldet ammasæt) osv.

Landdyr som hare, rype, rensdyr og moskus opspores inde på land og nedlægges som regel med riffel eller haglbøsse. Ræven fanges bl.a. også i fælder. Fælderne er bygget af store sten, som bliver stablet så at de danner en hule med en snæver indgang. Inde i hulen bliver der anbragt en madding som ved hjælp af en speciel anordning udløser fælden, når ræven tager fat i den. Oftest lukker fælden i ved hjælp af en sten, der falder ned og blokerer indgangen.

Ved fangst på havet er riflen og bøssen ligeledes de mest brugte fangstredskaber. Når der fanges store havpattedyr som sæler og hvaler spiller harpunen stadigvæk en stor rolle som sikringsredskab, ellers er den gået ud af brug. Tidligt om sommeren er sælernes spækklag ikke særlig tykt (fordi de har tæret på fedtreserverne hen over vinteren) og giver derfor ikke meget opdrift. Det betyder at sæler der er blevet skudt og dræbt har en tendens til at synke. Det løser fangerne ved at bruge harpuner til at stikke og bjærge den synkende sæl, for på den måde at sikre sig deres bytte.

Harpunen bliver også anvendt i jagten på narhvaler og hvidhvaler, hvor en eller flere harpuner, der er forbundet til fangstblæren med en line, bliver kastet i hvalen for at bremse den i sin fart og hindre den i at dykke. Det dyrene dræbes med er som regel skud fra rifler med store kaliber.

Fiskeriet foregår oftest med langline og garn, herunder især nedgarn (garn, der bliver lagt ud i en lige linje og svæver i vandet tæt under overfladen) og i nogle tilfælde også bundgarn (et garnsystem bestående af flere ruser, så at sige). Garn bruges dog også i mindre udstrækning til at fange sæler og mindre hvaler som narhval og hvidhval. Disse net er meget stærkere og maskevidden er meget større end på de net, man bruger til at fange fisk, men i princippet fungerer de på samme måde. Hvalerne bruger tit samme migrationsruter og fangerne har en fin fornemmelse for hvor og hvornår dyrene dukker op. Når det er tid bliver garnene eksempelvis sat mellem et skær og et næs, hvor hvalerne forventes at trække forbi. Sæler og hvaler bliver overrasket af garnet og når de forsøger at komme fri af forhindringen, bliver de indviklet i garnet.

Grønland er, som del af rigsfællesskabet, medlem af den internationale hvalkomité IWC (International Whaling Commission) og er som oprindeligt folk underlagt de gældende regler for Aborigin Subsistence Whaling. Kvoterne, som IWC fastlægger for Grønland, bliver efterfølgende fordelt af Grønlands Selvstyre mellem landets fire kommuner.

Partering af Grønlandshval på Disko 2009. (Foto: Lillian og Per Vittrup)

De aktuelt (2015) gældende årlige kvoter er: 2 grønlandshvaler, 10 finhvaler og 9 pukkelhvaler fordelt over hele Grønland samt 12 vågehvaler i Østgrønland og 178 vågehvaler i Vestgrønland (det drejer sig om to forskellige bestande). I 2013 blev der i alt fanget 192 hvaler (9 finhvaler, 8 pukkelhvaler og 6 + 175 vågehvaler). Narhval- og hvidhvalfangsten er ikke underlagt IWC, men kvoterne bliver fastlagt af Grønlands Selvstyre efter rådgivning fra Grønlands Naturinstitut og JCNB (Joint Commission on Conservation and Management of Narwhale and Beluga) om bæredygtige fangstkvoter.

Efteråret – når isen lægger sig

Hen over efteråret fortsætter sommerens fangstaktiviteter så længe vejret tillader det. Denne årstid er præget af voldsomme storme, der til tider gør sejlads helt umuligt. Isen, der gradvist lægger sig på havet er endnu ikke sikker nok til at man kan færdes på den, så mange fangere retter blikket mod indlandet.

Den isdækkede periode

Når isen ligger i et tykt lag på havet er den isdækkede periode startet. De vigtigste transportmidler er nu snescooter og hundeslæde. Nord for polarcirklen er det ikke tilladt at have andre hunde end slædehunde, da man vil undgå krydsninger, der svækker racen. Hundeslædekørsel er derfor kun udbredt nord for polarcirklen, der også kaldes hundecirklen.

Fangsten foregår både ovenpå og under isen. Sælgarnet bliver sat under isen, gerne i nærheden af isfjelde hvor ringsælen opholder sig. Det foregår ved at fangeren laver nogle huller i isen med en istuk og bruger samme redskab til at skubbe garnet fra hul til hul under vandet. På den måde strækkes garnet ud under isoverfladen. Garnets øvre kant bliver fastgjort til fx korte træpæle, der slås ned i isen.

Langliner til hellefiskeri bliver lagt ud ved hjælp af en glider, der består af en blikplade, der glider som et papirfly under isen og trækker linen ud, så den kommer til ligge udstrakt på havbunden. Langlinen består af en hovedline, som er forsynet med en masse ophæng, der hver bærer på en krog med madding. Det er mest hellefisk man går efter, men også andre bundlevende fisk som havkat bliver fanget.

Ud over med garn, foregår sælfangsten også oven på isen. Ved den såkaldte uuttoq-fangst sniger fangeren sig ved hjælp af en skydeslæde inden for skudafstand af en sæl, der ligger og soler sig på isen ved siden af sit åndehul. Skydeslæden består af en lille slæde med hvidt sejl, som fangeren bruger til at gemme sig bag, mens han kryber frem til sikkert skudhold.

En anden måde at fange sæler på isen er åndehulsfangst. Sælerne har flere åndehuller, dvs. huller i isen som de gennem regelmæssig brug holder isfrie. Fangeren venter ved åndehullet og skyder sælen eller stikker den med harpunen når den dukker op for at trække vejret. Denne slags fangst kræver stor tålmodighed. De mange huller, som sælerne bruger på skift, gør det vanskeligt at vide hvor man står bedst og lover derfor ikke fangst hver gang.

Foråret – når isen bryder op

Når isen begynder at bryde op om foråret starter sæsonen for fangst fra iskanten. I Nordgrønland er det mest narhval og hvidhval man går efter. Fangsten foregår i fællesskab og man deles om byttet. I en nogenlunde sikker afstand til iskanten slås lejren op og havet afsøges efter hvaler. Der kan gå flere dage indtil de første hvaler bliver spottet (hvis de dukker op overhovedet) og når man har fået øje på en hval, skydes den helt henne fra iskanten. Straks efter padler en af fangerne ud til hvalen og sætter harpunen i den for at sikre byttet. Efterfølgende bliver hvalen trukket op på isen ved fælles indsats og med hjælp fra slædehundene. Kødet og huden bliver delt op blandt deltagerne, mens hovedet med tanden (hvis det er en narhval) går til fangeren, der dræbte hvalen.

Fangerlivet har gennemgået store forandringer i løbet af det sidste århundrede. Mange af materialerne og fangstredskaberne, som traditionelt har været i brug, er blevet erstattet af nogle mere effektive og moderne varianter, ligesom transportmidlerne i høj grad også er blevet skiftet ud med motoriserede fartøjer. Overgangen til moderne udstyr har udfordret fangerlivet på mange punkter og har i særdeleshed også haft miljømæssige konsekvenser. Det har dog også betydet, at fangerne har kunnet fortsætte deres selvvalgte liv og at fangerlivet som kulturel institution har kunnet bestå som erhverv i et moderne grønlandsk samfund.